

Zakaj glasba našega, slovenskega Slavka Osterca (1895-1941) ne zveni zgolj pomursko/prekmursko/prleško, pač pa kozmopolitsko?

Sprejeto

19. 10. 2023

Izdano

22. 11. 2024

FRANC KRIŽNAR

Upokojenec, Reteče 127, SI-4220 ŠKOFJA LOKA (Slovenija)

E-pošta: franc.kriznar@siol.net

DOPISNI AVTOR

E-pošta: franc.kriznar@siol.net

Ključne besede:

opus,
170 del,
moški zbor,
samospevi

Povzetek Opus slovenskega glasbenega modernista Slavka Osterca je obsežen. Šteje ok. 170 del in so v času in prostoru slogovno in s tehnično-kompozicijskimi sredstvi obarvani neobarčno, ekspresionistično in neoklasicistično. Čudno je, da se je skladatelj svoji rodni Prlekiji, s tem pa posredno tudi Pomurju in Prekmurju, poklonil z le tremi deli, obdelavami ljudskega gradiva: *moški zbor* (a cappella) *Lepa Vida* (rkp. 1933; tisk 1982) in dvema samospevoma: *Dere sen jas mali bija* (rkp. 1930; tisk 1963) in *Ko bo Turek vmrja* (rkp. 1931).

1 Uvod

Saj že Pomurje, Prekmurje in Prlekija zvenijo tostran in onstran državnih meja med Avstrijo, Hrvaško, Madžarsko in Slovenijo univerzalno. To velja v teh in takih primerih v ljudski kot umetni glasbi omenjenega področja. Tam, kjer je bil rojen in je preživel otroštvo Slavko Osterc, v Veržeju (središče je današnja občina Veržej), še danes velja, da gre za gručasto ravninsko naselje in je središče med Murskim poljem na desnem bregu reke Mure. Veržej je še dandanes največje ne-mestno naselje na desnem bregu reke Mure, ob cestnem in železniškem prehodu čez Muro. Ob njej so prostrani listnati gozdovi, imenovani obmurski logi. S severne strani segajo vse do tega naselja. Ob gozdu pa se proti vzhodu vleče širok pas travnikov. Ti so v mesecu maju posuti z belimi narcisami. V osrednjem delu naselja Varoš prevladujejo kmečke hiše, na severozahodu pa sta še mlajši kajžarski in delavski del Osredek.

Prlekija, kamor sodi tudi Veržej pa je kulturno območje, ki obsega vzhodni del Slovenskih goric ter Mursko in Ptujsko polje. Poimenovana je po narečni besedi *prle* (= prej). Za Prlekijo je značilno skupno jezikovno narečje v najmanj treh verzijah. Torej je Osterčeva ožja domovina, tisti del severovzhodne Slovenije, ki se po narečnih in še katerih posebnostih njegovega prebivalstva imenuje Prlekija. To je dežela, kjer je doma svojevrstna šegavost. V skladateljevem rojstnem kraju Veržeju, starodavnem trgu ob Muri, o katerem pripovedujejo šaljive zgodbe kakor o Ribnici in Ribničanih (na Dolenjskem), se je zavoljo posebnih pogojev – trdih, dolgotrajnih bojov s Kruci¹ in z Muro, ki je spreminjala strugo in rada poplavlja, pa tudi zaradi (takratne) slabe povezanosti, ki jo je trg imel nekdanj s svojo okolico – razvil razen šegavosti še samosvoj, nekoliko robot značaj Prekmurja.² Osterc je bil pravi otrok tega okolja in nobenega dvoma ni, da so bile tu korenine nekaterih značilnih potez njegove osebnosti, tako samoraslosti, ki ne trpi omejitev in ji je tudi zunanje forme zato prav malo mar, kot krepkega, duhovitega, včasih ostro zasmehljivega humorja. Osterc je bil torej iz kraja, čigar življu pripisuje ljudsko izročilo - gotovo ne brez vzroka – svojevrsten značaj in sposobnost med katerimi sta dovtipnost in čudaštvo na posebnem mestu. Vse to je seveda kako prišlo do izraza v Osterčevi glasbi pa najsi je šlo pri tem za absolutno kot za programsko glasbo; v njegovem publicističnem snovanju in slogu in predvsem v njegovem življenju, iz katerega se je ohranila vrsta anekdot.³

V nadaljevanju tega opusa pa je Veržej povezan z Ljutomerom (središčem Prlekije), Gornjo Radgono, Mursko Soboto in Lendavo. Vse to naj bil morda tudi pedigree Osterčeve (umetne in programske) glasbe? Tudi zaradi njegovih bivanj, šolanj in službovanj v Veržeju, Ljutomeru, Mariboru, Sevnici, Celju, Pragi in Ljubljani, ne moremo razen njegove glasbene svetovljanskosti, le-to iskati s kakšnim posebnim uspehom tudi v odzvenih teh krajev v njegovi glasbi.

1 Lat. kruciati, nem. kurzen so se imenovali Ogrski kmečki uporniki, ki so od 16. do 18. stol. ropali, morili in požigali po Habsburški monarhiji (Wikipedija).

2 Pokorn, D. (1969). Slavko Osterc. *Muzikološki zbornik*, 5, 83.

3 Prav tam.

Slika 1: Pomursko - prekmurska ravnica

Vir: Wikipedija

2 Slavko Osterc: življenje in delo

Modernist, skladatelj in pedagog Slavko Osterc (1895-1941), to je tisti Osterc, katerega mednarodni stiki so bili rezultat njegovih organizacijskih, skoraj bi lahko rekli, diplomatskih sposobnosti: bil je predsednik ljubljanske sekcije *Udruženja jugoslovenskih muzičkih avtorov*, bil je član *ISMC*⁴ in nekajkrat tudi član žirij za festivalske programe, kar je nedvomen dokaz o ugledu, ki ga je imel v mednarodnih glasbenih krogih. Tako si je širil stike, ki so mu omogočali uveljavljanje in vzporejanje slovenskih in drugih jugoslovanskih glasbenih stvaritev v mednarodnem okviru; seveda tudi svojih del. Saj so bila Osterčeve skladbe ne le na sporedih *ISCM*, tako v Firencah 1934, Pragi 1936, Londonu 1938 in Varšavi 1939. V njegovi režiji je šlo za sodelovanje tudi z Madžari v obliki zamenjave koncertov in glasbenih radijskih programov (v Ljubljani, *RA SLO*, 1928) in časopisnih poročil. Osterc je skušal v okviru *Mednarodnega združenja za sodobno glasbo (ISCM, SIMC)* v letih 1939-1940 navezati stike z uglednim madžarskim muzikologom dr. Denesem Barthom (1908-1993). To je obema preprečila druga (svetovna) vojna in pa skoraj za tem Osterčeva (prezgodnja) smrt.

Skladatelj in glasbeni pedagog Osterc je bil le po rojstvu in pripadnosti Pomurec; sicer pa ena ključnih osebnosti slovenske glasbe 20. stol. Rojen je bil v Veržej, nedaleč od Radencev. Tja, v Veržej, se po otroštvu in osnovni šoli, razen kakšnih počitnic ni več vračal. Poleg tega pa je mlad (komaj v 46. letu starosti) umrl. Bil je veliki ideolog radikalnega glasbenega modernizma na Slovenskem. V tem in v svojih delih je dosledno zastopal načela absolutne kromatičnosti, atonalnosti in atematičnosti. S študijev kompozicije v Pragi (1925-27) se je v Ljubljano vrnil kot goreč zagovornik konstruktivizma in Habove⁵ četrtrtonske glasbe. Zatem je sprejel ekspresionistične pridobitve in izdelal lasten slog. Po eksperimentiranju, ki je v slovensko glasbo vnašalo zmedo, toda v najmlajši skladateljski generaciji iz t. i. Osterčeve kompozicijske šole in v opreki s Škerjančevo,⁶ naletelo na pozitiven odziv. Morda pa je tudi v njegovi glasbi kaj prleškega ali pomurskega, prekmurskega ali panonskega in orkestrskih *Danses/Plesi* (1935)?

4 Mednarodno združenje za sodobno glasbo (International Society of Contemporary Music = SIMC)

5 Češki skladatelj in pedagog Alois Haba (1893-1973)

6 Slovenski skladatelj in glasbeni pisec Lucijan Marija Škerjanc (1900-1973).

Panonska ravnica se razteza geografsko globoko v slovensko Pomurje in Prekmurje. Ddamo in primerjamo lahko še privzete in prirejene primere ljudske glasbe, v tem našem slovenskem primeru pa še posebej le-te v njeni novi preobleki, v priredbah. Ne vseh, ker jih je preveč, ampak nekaj najbolj značilnih primerov tovrstnega fragmentarnega opusa. Skladatelj in glasbeni pedagog Slavko Osterc je bil le po rojstvu in pripadnosti Pomurec; sicer pa ena ključnih osebnosti slovenske glasbe 20. stol. Rojen je bil 17. jun. 1895. Osterc je svojo skrajno glasbeno radikalnost nekoliko ublažil in postajal vse bolj pristaš jasnejšega razlaganja vsebine. Drugače bi pa težko našli v Osterčevi bolj absolutno naravnani glasbi kot pa ne, kaj bolj ravninskega?

Najprej je končal mariborsko učiteljsiše in maturiral (1914) ter kot učitelj služboval v Sevnici, Košakih, Studencih pri Mariboru in v celjski meščanski šoli. V letih 1925-27 je študiral na državnem konservatoriju kompozicijo, inštrumentacijo, (glasbeno) oblikoslovje, dirigiranje, estetiko, (operno) režijo, dramaturgijo in četrtonsko glasbo. S praško diplomom se je vrnil v Ljubljano (1927) in postal profesor na *Državnem konservatoriju* (od 1939 → *Glasbena akademija*). Tu je predaval harmonijo, kontrapunkt, kompozicijo, glasbene oblike idr. Najbolj obetavni študenti in diplomanti, ki so izšli iz njegove »šole« so bili Karol Pahor, Pavel Šivic, Marijan Lipovšek, Franc Šturm, Demetrij Žebre, Dragotin Cvetko, Peter Lipar, Primož Ramovš idr.; pravi cvetober slovenske glasbe 20. stol.

To lahko potrdimo po pregledu Osterčeve orkestralne glasbe (*Suita*, 1929; *Ouverture classique* in *Koncert*, 1932; *Koncert* za klavir in pihala, 1933; *Passacaglia* in koral, 1934; *Plesi*, 1935; *Mouvement symphonique*, 1936; *Quatre pièces symphoniques*, 1939; *Mati*, 1940 idr.), komornih zasedb (*I., Silhuete* in *II. godalni kvartet*, 1927-28, 1934; *Štiri karikature* za pikolo, klarinet in fagot in *Oho, zaljubljen sem! Osem Chaplinovih anekdot* za glas in 11 inštrumentov, 1927; *Koncert* za violino in 7 inštrumentov in *Suita* za 8 inštrumentov, 1928; *Štiri Gradnikove pesmi* za kontraalt in godalni kvartet, 1929; *Suita* za violino in klavir in *Kvintet za pihala*, 1932; *Nonet*, 1937; *Sonata* za violončelo in klavir, 1941 idr.), med klavirsko glasbo: *Toccata* in *Arabeske*, 1934; *Aforizmi*, 1936, *Pravljice*, 1937 idr., med *samospevi*, Osterčevimi vokalno inštrumentalnimi miniaturnimi so to še: *Usta so mi bila nema* (1924; Alojz Gradnik), *Belokranjske uspavanke* in *Sonce v zavesah* (1925; Mirko Pretnar), *Procesija* (1934; Pavel Golia) idr., med *zbori* še posebej izstopajo: *Familija* (1927; Anton Novačan), *Pesem revolucionarjev* (1929; Tone Seliškar), *Pesem o suhi muhi*, *Tri belokranjske* in *Belokranjske nagajivke* (1930), *Opica in naočniki* (1933; Ivan A. Krylov), *Belokranjska suita*, *Cvetoči bezeg* in *Vstajenje* (1940; Albin Čebular in Tone Seliškar) idr., *kantata Celjska romanca* za tenor, bariton, mešani zbor in orkester (1931; Anton Aškerc), *Magnificat* za mešani zbor in orkester (1932), *Kantat o šahu* za sopran, bariton, bas, tri napovedovalce, predavatelja in klavir (1938) idr.; med Osterčevimi *operami* so: *Krst pri Savici* (1921), *Osveta* (1923), *Kralj Edip* (1922-25), *Iz komične opere* (1928), *Krog s kredo* (1929) in nekaj »minutnih oper« - enodejank: *Saloma*, *Medeja* in *Dandin v vicah* (vse tri ok. 1930) ter *baleti*: *Iz satanovega dnevnika* (1924), *Maska rdeče smrti* (1930) in *Iluzije* (1937-41). Pri Ostercu gre za skrajni (takratni) glasbeni modernizem oz. najmodernejši glasbeni slog tistega časa in prostora, saj se je iz Prage vrnil v domovino kot goreč zagovornik konstruktivizma in Habove četrtonske glasbe.

Po eksperimentiranju, ki je v slovensko glasbo vnašalo določeno zmedo – v najmlajši skladateljski generaciji pa naletelo tudi na (pozitivne) odzive – je Osterc v zrelih letih radikalnost nekoliko ublažil in postajal vse bolj pristaš jasnejšega razlaganja vsebin. Prep-rostejša glasbena govorica v službi iskrene glasbene izraznosti je dala dragocene rezultate. Tudi zato imajo njegova dela pomembno mesto v razvoju ne le slovenske, pač pa tudi južnoslovanske glasbene kulture. Zapustil je ok. 170 del.

Slogovno – tako kot kompozicijsko-tehnično – je šel Osterc svojo pot. Vsekakor pa je možno v iskanju posploševalnih slogovnih koordinat govoriti pri Ostercu o neobaroku Nemca Paula Hindemitha, ekspresionizmu Avstrijca Arnolda Schönberga oziroma še drugega Avstrijca Albana Berga in neoklasicizmu zgodnjega Rusa Igorja Fjodoroviča Stravinskega, kar govori samo v prid našemu skladatelju, saj so bili omenjeni in še nekateri drugi velikani Osterčevi sodobniki.

(Neozdravljivo) Bolan je v komaj 46.-letu v Ljubljani tudi umrl: 23. maja 1941, torej na pragu (2. svetovne) vojne. Pokopan je na ljubljanskih Žalah.

293

787. Lépa Vida.

Larghetto $\text{♩} = 60.$ Od međe Međimurske u Štajerskoj.

mf Le - pa Vi - da ple - je pro - so ra - no, ra -

mf

no med zo - rja - mi.

Slika 2: Lepa Vida, ljudska

Vir: Franjo Franjo Kuhač, *Južno-slovjenske narodne popievke*, Zagreb 1897; GNI ZRC SAZU

Slavko Osterč:

Lepa Vida.

(a prekmurščem narodu in besedniku
in naplavi)

Nimro

Moški glas

Lepa Vi- da pleje pro- so, na- no, na-
 no med gor- ja- mi. Ple- so vi- tro ple- so pro- so
 Ple- so vi- tro ple- so pro- so
 no te- pe- no najde ro- so. Da bi Bog dal, moja bi-
 no te- pe- no najde ro- so. f

Slika 3: Osterčev začetek rokopisa moškega zbora Lepa Vida (a cappella)

Vir: rkp. 1933; Rokopisna zbirka NUK, Ljubljana

Lepa Vida

Moški zbor (Po prekmurskem narodnem besedilu in napěvu) Slavko Osterc

Mirno 2

1
T2
6

Le - pa Vi - da ple - je pro - so, ra - no, ra -

pp

6

- no med zor - ja - mi. Per - vo ü - tro ple - je

PPP Per-vo ü - tro pleje pro -

- so no - ste pe - no naj - de ro - so.

6

pro - so no - ste - pe - no naj - de ro - so.

so no - le - pe - no naj - de ro - so.

mf

6

„Da bi, Bog dai, mo - je bi - lo, kaj je to - dik ni - coj ho -

mf

ZKOS Ed. NZ 82/1-2

Slika 4: Tisk Osterčeve Lepe Vidave

Vir: NZ, 34/1982, št. 1-2, str. 45-50

3 Neposredna povezava in zven Osterčevega opusa, navdahnjen z njegovo rodno Prlekijo

Po tako univerzalni ali kar svetovljanski glasbi, o čemer včasih pričajo že sami naslovi skladb v številnih tujih jezikih, komajda najdemo le troje del, ki so neposredno povezana s skladateljevo rodno Prlekijo. To so *moški zbor (a cappella) Lepa Vida* na prekmursko narodno besedilo in napev, (rkp. komp. 1933; obj. v *Naših zborih*, 34/1982, št. 1-2, str. 45-50, Ljubljana, 1982)⁷ in dva *samospeva: Dere sen jas mali bija* na prleško besedilo in vižo (za glas pa klavir; rkp. komp. 1930; obj. v zbirki »*Slavko Osterc, Samospevi*,« Ljubljana 1963)⁸ in *Ko bo Turek vmrja* (prleška napitnica; komp. 1931. Posv. Dr. Ivanu Prijatelju. Rkp.)⁹.

Zbor Lepa Vida je Osterc napisal v novembru 1933¹⁰ kot obdelavo ljudskega napeva. Skladatelj ga je napisal na prošnjo odbora (Moškega) *Akademskega pevskega zbora* (France Marolt) iz Ljubljane. V svojem zrelem skladateljskem obdobju se je avtor v zborovskem ustvarjanju sicer izogibal melodiki ljudskih pesmi, dasiravno je večino tekstov zanje črpal prav iz njih. Ljudskih pesmi kot skladb sicer ni odklanjal, načelno pa je bil proti njeni uporabi kot vodilni ideji pri skladateljskem delu.¹¹ Njegova obdelava 8-taktnega enoglasnega zapisa *Lepe Vide*¹² je zanimiv in dokaj uspešen poskus druženja preproste, v okviru durove tonalitete in njene funkcionalnosti zgrajene melodije z modernim kompozicijskim stavkom, vendar v Osterčevem zborovskem opusu ne zavzema pomembnejšega mesta.¹³ To je nekako razumljivo, saj zahteva avtor v tem (*moškem*) *zboru* v pevsko zahtevni in prozni fakturi še skrajne obsege glasov.¹⁴ Skladatelj načelno ni rad segal po ljudskih citatih v glasbi. Večkrat pa je za svoje (druge) *zbove* uporabil ljudska besedila. Te in take estetske nazore pa je kot duhovit publicist tudi večkrat utemeljil. Tokrat pa Osterc Vrazov (Kuhačev) citat sprva le harmonizira, kasneje ga obrača, mu dodaja (in odvzema) sorodne glasbene misli in uporablja tudi tuje citate¹⁵ itd. Če gledamo sklada-

7 Pokorn, D. (1970). Bibliografski pregled kompozicij Slavka Osterca. *Muzikološki zbornik*, 6, 87 in tisk v *Naših zborih*, 1982 (informator Mitja Gobec).

8 Pokorn, D. (1970), prav tam, 84.

9 Prav tam.

10 Rkp. 22. 11. 1933. Akademski pevski zbor je takrat pripravljala koncert z naslovom *Slovenska narodna pesem* in je zaprosil vrsto slovenskih skladateljev, da bi sodelovali s svojimi priredbami slovenskih ljudskih pesmi, katerih napeve z besedili jim je predložil (prim. dopisa S. Osterca z dne 26. 10. in 18. 11. 1933 (v Osterčeva mapa, NUK Rkp. oddelek). Na koncertu je bila izvedena *Lepa Vida* v priredbi Matije Tomca. V. Šegula, T. (1970). Zborovske kompozicije Slavka Osterca. *Muzikološki zbornik*, 6, 67.

11 Prim. Osterc S., Slovenija in slovenska narodna pesem, rkp. str. 3 (v Osterčeva mapa, NUK Rkp. oddelek; Vegan M., Prof. Osterc o naših mladinskih zborih; v *Učiteljski tovariš*, LXXVIII, 1937/38, št. 27, 2; Osterčeva članka v *Jugoslovanu*, I, 1930 št. 108 in v *Ljubljanskem zvonu*, I/3, 1930, 182) V. Prav tam.

12 Besedilo in napev po zapisu Stanka Vraza sta vzeta iz zbirke *Južnoslovenske narodne papjenske/ Južnoslovenske narodne pesmi*, Zagreb: 1871 Franja Ksaverja Kuhača (1834-1911). V. Šegula T., prav tam.

13 Odbor APZ takrat ni izbral za izvedbo Osterčevo skladbo, pač pa priredbo Matije Tomca. Tako je Osterčeva *Lepa Vida* ostala neizvedena vse do leta 1982, ko je v tisku izšla v NZ (L. 34/1982, št. 1-2, str. 45-50).

14 V tenorju – skoraj dve oktavi, v basu – pa več kot dve oktavi.

15 Npr. iz *Beraške opere* ameriškega skladatelja nemškega rodu Kurta Weilla (1900-1950), torej Osterčevega sodobnika.

teljev zborovski opus v celoti, *Lepa Vida* ne sodi v vrh mojstrove vokalne ustvarjalnosti. Kljub temu pa vsebuje vse posebnosti, ki so tako tipične za Osterčev tehnično dovršeni in duhoviti glasbeni stavek.¹⁶ Skladatelj pač ne more »iz svoje kože.« Še najbližja sta mu v izvorniku omenjeni Kuhačev napev in besedilo (zapis besedila in napeva kot posnetek GNI ZRC SAZU¹⁷).

Kicar pri Ptuj, Štajerska

Vse, kar la - zi po tem sve - tu, na - pni u - ho zlo,
te boš čü - lo zdaj za - pe - ti pe - sen vi - so - ko.
Tra - la - la, tra - la - la, tra - la - la - la - la - la - la,
tra - la - la, tra - la - la, tra - la - la - la - la.

Slika 5: Ljudska, *Vse kar lazi po tem svetu ...*

Vir: GNI ZRC SAZU

16 Prim. T. (-omaž) F. (-aganel). (1982). *NZ*, 34/1982, št. 1-2, str. 2.

17 Prim. GNI, DAT 86-19 v izvedbi ženske vokalne skupine (a cappella; *Lepa Vida pleje proso ...*) v trajanju 2.17 min.

DERE SEN JAS MALI BIJA
Preleška

Prinedil Slavko Osterc (1930)

Živahno

Klavir *f*

allargando

Glas

Dere sen jas mali bi-ja, te je lišno blo, kolca sen po hiš potaka,

Klavir *mp*

varva mački - co. Tra-la - la, tra-la - la, tra-la - la - la - la - la,

tra-la - la, tra-la - la, tra-la-la - la - la. (Ma-ti so mi

allargando *mp*

Slika 6: Osterčev začetek rokopisa *samospeva Dere sen jas mali bija*

Vir: rkp. 1930; tisk 1963; *Rokopisna zbirka NUK*, Ljubljana

DERE SEN JAS MALI BIJA
Prleška

Privedil Slavko Osterc (1930)

Živahno

Klavir *f*

Glas

Dere sen jas mali bi-ja, te je tušno blo, kolca sen po hiš potaka,

Klavir *mp*

varva mački-co. Tra-la-la, tra-la-la, tra-la-la-la-la-la-la,

tra-la-la, tra-la-la, tra-la-la-la-la. (Ma-ti so mi

allargando *mp*

25

Slika 7: Tisk Osterčevega samospela *Dere sen jas mali bija*
Vir: *Samospevi-Slavko Osterc*, Ljubljana: 1963, str. 25-26, str. 25-26

Prvi od dveh Osterčevih *samospevov* *Dere sen jas mali bija* je nastal na prleško besedilo in vižo (za glas in klavir; rkp. komp. 1930; obj. v zbirki »*Slavko Osterc, Samospevi,*« Ljubljana 1963). Očitno je nastal na še eno od (štajerskih) variant kratke dvakrat po dve periodi (2-krat 8 taktov = 16 taktov) melodije v 2/4-taktovskem načinu za vsega tri 4-vrstične kitice besedila (*Vse kar lazi po tem svetu*). Tudi za ta napev je ohranjen v notni zapis in tonski posnetek v *GNI ZRC SAZU*.¹⁸

Drugi od obeh skladateljevih *samospevov* je *Ko bo Turek vmrja* (prleška napitnica; komp. 1931. Posv. Dr. Ivanu Prijatelju. Rkp.).

5285.
45

Iz Slovenskih goric. Sr. Benedikt, Negora, L. j.

ETHNOGRAF.
SLOV. ETN.
V
LJUBLJANI

B.2. Moderato

Kda de (franček) mija, Te mo ga pokopali, notri
vinske gantarje, Kjer de mimo teka, Vsaki bude reka,
je en vinski bratec doma. Cingla, cingla, cingla, cing
cingla, cingla, Naj se to vince po grlu po-cinglja.

Kda de franček mija
Te mo ga pokopali;
Notri pod vinske gantarje.
Kjer de mimo teka,
Vsaki bude reka,
Tu je en vinski bratec doma.
Cingla, cingla, cingla,
Cingla cingla, cingla
Naj se to vince po grlu po-cinglja.

Odbor za nabiranje

To pesem in napev sem zapisal iz svojega spomina,
nasel sem jo tudi v drugih delih Slov. goric.
Zap. Dr. Zemljico org.

Slika 8: Ljudska iz Slovenskih goric

Vir: GNI ZRC SAZU

¹⁸ Prim. prav tam, GNI, M 48.461 v izvedbi enoglasnega mešanega (pevskega) zbor in tamburašev (*Vse, kar lazi po tem svetu* kot »*saljina izpoved »pridnega študenta*«) v trajanju 2.34 min.

Z zanosom ♩ = 64 * Ine prilagodimo slavljenču.

Vin-ce le-po, ru-me-no, v gla-žek je na-to-čen, na zdrav-je pi-jem Ja-ne-zu*,

9 nje-mu je od-lo-čen. na-čen! Le pij, le pij pa dru-ge-ga na-lij! Oj,

17 saj ga je še več, mo-goče da-nes le-to ne bo-mo več na sve-tu pre-pe-va-li. Ko

26 bo naš Ja-nez vm-ru, ga bo-mo po-ko-pa-li sre-di naj-lep-ših vin-skih go-ra.

34 Kdor bo mi-mo pr-šo, vsak si bo-de mi-slo, to je en-ve-lik pi-jan-ček bil. Hej!

Slika 9: Ljudska prigodnica *Vince lepo rumeno ...*

Vir: GNI ZRC SAZU

Ko bo Turek^{*)} vmrja ...

(Prilika napitnica. - Namele Turek' lahko pride kako drugo
ind.)

Prva hitra počasi, težko; druga premo, tretja hitreje, četeta in
hitreje, pri ponavljanju kar najbolj živo. Na koncu pri besedah „da se
to vincl...“ zapet široko.

(leški part lahko poje tudi mirno - sbor.)

Ko bo Turek vmrja, ga bojo noko-pa-li

pod te vinske ganta-re. kdor bo mimo

te-ka, vraki bode re-ka: to so en

Slika 10: Osterčev začetek rokopisa samospeva *Ko bo turek vmrja* (rkp. 1931)

Vir: *Rokopisna zbirka NUK*, Ljubljana

Kljub otroštvu, mladosti in začetnemu šolanju Osterca doma v Veržēju, kjer je končal pet razredov osnovne šole, je le-tega nadaljeval v Ljutomeru. Tam je opravil dva razreda realke. V Mariboru je bil na učiteljišču (1909-1914), 1914-1919 pa je odslužil vojaški rok na Soški fronti. V ta sklop bivanjskosti sodijo v času njegovega šolanja tudi počitnice doma. Tovrstne (Osterčeve kompozicije) razen navedenih izjem, nič kaj ne zvene niti širše štajersko, kaj šele prleško, pomursko, prekmursko, panonsko. Razen še treh del, ki so ga zaznamovala le še bivanjsko, spodnještajersko, celjsko: scenska glasba *Herman celjski* (glasba k istoimenski drami Antona Novačana; rkp. 1928 v arhivu ljubljanske *Drame SNG*),¹⁹ *samospev Uspavanja iz Hermana celjskega* (bes. Anton Novačan. Rkp komp. 1928. Posv. Marti Valjalo)²⁰ in *kantata Celjska romanca* za tenor, bariton, mešani zbor in orkester na bes. Antona Aškerc v osmih stavkih (Partitura; rkp. komp. 1930-1931).²¹

Slika 11: Osterčev portret (pred 1941)

Vir: Wikipedija

4 Osterc in njegova muzika danes doma in v svetu ...

Kar nekaj spominov nas nenehno opominja na to, da je navkljub relativno majhnemu skladateljevemu odzivu na rodno grudo in njegovo Prlekijo, še vedno živ in poln. Če je pred desetletji in še za časa svojega življenja s svojim opusom zaradi univerzalnosti in v pretežnih absolutnih glasbenih oblikah in vsebinah prednjačil v tujini, je zdaj tako, da se ga po več kot stotih letih njegovega bitja in žitja, še vedno spominjamo. Poleg formalnih obeležij (ulice, trgi, parki, spominska obeležja, ...) je tu kar precej, ali največ skrbi prav za njegovo muziko. Redno je na repertoarju številnih in kvalitetnih domačih, slovenskih in tujih izvajalcev. Vseh njegovih ok. 170 del pa je obenem tako univerzalnih in svetovljanskih, da je za vsako ceno v njih iskati domovinsko prvinskost, melos domače in ne le prleške grude, ostaja pravi nonsens, nesmisel. Njegova glasbena govorica, ki vedno bolj postaja klasika

19 V. Šegula T., prav tam, 77..

20 Prav tam, 84.

21 Prav tam, 78.

(slovenske) glasbene moderne pa tudi zaradi vseh teh širših dimenzij in pomena, vedno bolj postaja del slovenske glasbene dediščine. In obenem spomin na še eno od epoh v slovenski glasbeni preteklosti, ko smo Slovenci tudi na glasbenem področju držali korak s preostalim evropskim prostorom, ali mu bili morda celo korak pred njim?

O tem nedvomno in še dodatno priča legendarni slovenski ansambel za sodobno glasbo *Slavko Osterc*.²² Poimenoval se je prav zaradi ene prvih ponovnih izvedb Osterčevega 2-stavčnega *Noneta* (1937) in je tudi v tej in taki zasedbi: flavta, oboa, klarinet, rog, fagot, violina, viola, violončelo in kontrabas²³ še najbolj avtentično opravičeval svoje delo in poslanstvo. In s tem ohranjal, vzdrževal kondicijo in kontinuiteto S. Osterca in njegovega dela. Dolg sto letne preteklosti in zavesti o našem S. Ostercu je bil tako več kot izpolnjen. Osterčeva spominska soba je postavljena in odprta v njegovem rodnem Veržeu (1963).²⁴ V bližnjem parku je postavljen kip S. Ostercu avtorja in kiparja Marjana Keršiča (1963).²⁵ Na mestu pa, kjer je nekoč stala Osterčeva rojstna hiša (v Veržeu) na Trgu Slavka Osterca 6 pa vgrajena spominska plošča S. Ostercu. To je zdaj hiša njegovega pranečaka. Na fasado hiše so jo pritrdili l. 1995, da bi počastili takratno skladateljevo 100-letnico rojstva.²⁶

Radijska (RTV - RA SLO, Tretji program-program Ars) skupina: Matjaž Jarc, Franc Križnar, Staš Janež et al. je 1996 v radijskem studiu 02 posnela za mednarodno radiofonsko tekmovanje *Prix Italia/Nagrada Italije* radiofonski esej *Osterc po Ostercu-še Osterc?/ Osterc after Osterc – Still Osterc?/Osterc apres Osterc – Encore Osterc?* V njem je v slabih 25.-ih minutah predstavila in kombinirano razgradila in nadgradila novo skladateljevo delo na podlagi treh naključno izbranih del *Koncert* za violino in 7 inštrumentov (1927-28), *Suita* za orkester (1929) in *Mouvement Symphonique* za orkester (1936). Njihova digitalna montaža, računalniško skombinirana sintezija pa na koncu s pomočjo dodanega besedila razblinijo porajajoče se glasbene in zunaj glasbene dvome. S temi dejanji je to na koncu koncev nova »skomponirana« Osterčeva skladba. Ali je to zatorej še Osterc po Ostercu?²⁷

22 Ansambel Slavka Osterca (*Ansambel Slavko Osterc*) je bil slovenski komorni orkester, ustanovljen leta 1962 pod vodstvom Iva Petrića (1931-2018). Poimenoval po slovenskem skladatelju Slavku Ostercu, je ansambel, ki je gostoval po Evropi in izvajal dela sodobnih skladateljev, dejavnih v državah nekdanje Jugoslavije. Skupina je v 20-letnem obstoju (1962-1982) naročila in prvič izvedla prek 130 del. L. 2000 je bila preoblikovana z novimi glasbeniki in nadaljuje z izvajanjem novih avantgardnih del. V. Wikipedija.

23 Prim. *Ed. DSS* 411 (1998).

24 Po podatkih *MOMUS*-a se nahaja v občinski stavbi v skladateljevem rojstnem kraju Veržeu (v. *SIGIC-MOMUS*).

25 Prav tam.

26 Prav tam.

27 Prim. spremno knjižico *Slavko Osterc. Ob 100 letnici rojstva*. Ljubljana: RTV Slovenija 1996.

Slika 12: Keršičev spomenik S. Ostercu v Veržeju, v Osterčevem parku danes (postavljeno 1986)
Vir: Wikipedija

Slika 13: Spominska plošča Ostercu v Veržeju, 1995 (Ljubljana)
Vir: SIGIC-MOMUS, splet

Slika 14: Osterc-100 let, radiofonski esej

Vir: Ljubljana: RTV-RA SLO, 1996; orig. hrani avtor

5 Epilog – Zaključek

Ostorobi Prlek med fino ljubljansko gospodo, ostrorezi izganjalec mehkužne glasbe, duhovitež ostrega jezika v prijateljskih družčinah, nevarno ostrih zob, kadar se je lotil nasprotnikov, ostrovidni vzgojitelj in ostroumni skladatelj ostrega zvoka. Vse to in še kaj je bil S. Osterc: brezmejno delaven in samozavesten, do zadnjega pokončnega duha, misli in volje. Bil je pač prišlek s tistega konca dežele, ki dotlej ni rodila prida glasbenikov, scela drugačen kakor so bili vajeni lepoznanški modrijani. Ostercu še na misel ni hodilo, da bi jih poslušal. Imel je svoj prav in vanj je verjel, svoj svet, ki mu ni bilo para na domačem obnebjju, svoj cilj onkraj pogoršne vščnosti, ne zoprvanje ne porog mu nista mogla do živega. Pa tudi vrniti je znal, z uporom in posmehom.²⁸ Ob njih je z dejanjem in besedo prikrmaril slovensko glasbo iz mrtvega rokava ocvele romantike v strugo evropske moderne, iz domačega zakotja med sape novih dni.²⁹

Zatorej v vsej tej skladateljevi veličini, v številčnem in kvalitetnem, evropsko in svetovno afirmirani Osterčevi glasbi, skorajda ni bilo prostora za morebitno domačijskost, razen za tisti *moški zbor* (a cappella) *Lepa Vida* in dva *samospeva*: *Dere sen jaz mali bija* in *Ko bo Turek vmrja*. Te zagotovo zaznamuje prekmurska pokrajina in njegova Prlekija. Ampak res samo tu in nikjer nikoli več.

Povzetek

Slovenski skladatelj Slavko Osterc (1895-1941), modernist je ob kolegu Mariju Kogoju zagotovo bard med slovenskimi glasbeniki prve polovice 20. stol. Z njima se je slovenska glasba ponovno evropeizirala, z Ostercem pa se celo vzporedila s preostalo svetovno. Tako

28 Loparnik B. (1994-1995). *Slavko Osterc. Ob stoletnici rojstva* (v. Mohorjev koledar. Celje: Mohorjeva družba, 141-42 in *Varia musicologica* 2, 1995, 321-23).

29 Prav tam.

kot v 16. stol. ko je bila to zasluga slovitega J. P. Gallusa, je zdaj Osterc tisti, ki nosi v tem pogledu zastavo slovenske glasbene nacionalnosti. V številčnem opusu in relativno kratkem življenju je skladatelju uspelo napisati velik opus. Opus, ki je tako po vsebini kot obliki svetovljanski, večinoma absoluten; programski pa le takrat, kadar gre za vokalno ali vokalno inštrumentalno glasbo. Zato je v pretežno inštrumentalnem Osterčevem opusu največ prostora prav za absolutno inštrumentalno glasbo. Ta je po večini kromatična, atematična, atonalna, slogovno pa neobaročna, ekspresionistična in neoklasicistična glasba. Čudno, da se je svoji rodni Prlekiji, s tem pa posredno Pomurju in Prekmurju, poklonil le s tremi deli, obdelavami ljudskega gradiva: *moški zbor* (a cappella) *Lepa Vida* (rkp. 1933; tisk 1982) in dvema *samospevoma*: *Dere sen jas mali bija* (rkp. 1930; tisk 1963) in *Ko bo Turek vmrja* (rkp. 1931). Tu se je povsem spustil na svojo prvinsko domačijskost, saj je obdržal (izvirni) ljudski jezik, prleščino in s tem vehementno dokazal, da je sin svoje dežele.

Če v vrsti Osterčevih del, med katera sodijo dela za orkester, komorne zasedbe, klavir pa še *opere* – tukaj so najbolj izpostavljene kratke, enodejanske, minutne *opere* – *baleti*, *samospevi*, *zbori* idr., izpostavimo *Koncert* za violino in 7 inštrumentov (1927-28), *Suita* za orkester (1929) in *Mouvement Symphonique* za orkester (1936), zagotovo o njegovi svetovljanskosti še nismo rekli vsega. Tako tudi njegovi hommage à Veržej in Osterčeva refleksija na Pomurje in Prekmurje kot so le tri dela, obdelave ljudskega gradiva: *Lepa Vida* in dva *samospeva*: *Dere sen jas mali bija* in *Ko bo Turek vmrja*, vsaj opozorijo na primarno provenienco našega Slavka Osterca. Vsaj v teh delih skladateljev opus zazveni panonsko prostrano in še to: v domačem, izvirnem prleškem jeziku. Tako Osterčev glasbeni opus enakovredno zveni evropsko, svetovljansko kot tudi domače, slovensko, pomursko, prekmursko, prleško. Njegova glasbena dediščina pa ima tako kvalifikacijo evropske, svetovne kot tudi domače, slovenske kulturne dediščine.

Viri in literatura

1. Faganel, Tomaž (2023). Ljubljana. Informator (9. 10. 2023).
 2. Gobec, Mitja (2023). Ptuj. Informator (8. 10. 2023).
 3. Jagodic, Mihaela (2023). Ljubljana. Informator (9. 10. 2023).
 4. Križnar, Franc (1995). Danes Osterc še ali nikoli več?. V *Dialogi*. december 1995, 31, št. 11/12, str. 65-76.
 5. Križnar, Franc (et al.; 1996). Spremna knjižica *Slavko Osterc. Ob 100 letnici rojstva*. Ljubljana: RTV Slovenija 1996.
- Kruci (2023). Wikipedia: <https://sl.wikipedia.org/w/index.php?title=Krici&oldid=6062020> (pridobljeno 24. 9. 2023).
- Naši zbori* (1982). L. 34/1982, št. 1-2, str. 45-50.
- Osterc, Slavko (1930). Članek v *Jugoslovanu*, I, št. 108.
- Osterc, Slavko (?). Slovenija in slovenska narodna pesem (?; Osterčeva mapa, NUK, Rkp. oddelek.
- Osterc, Slavko (1930). Članek. V *Ljubljanski zvon*, I/3, 182.
- Osterčeva mapa, NUK, Rkp. oddelek (Ljubljana).
- Pokorn, Danilo (1970). Bibliografski pregled kompozicij Slavka Osterca. *Muzikološki zbornik*, 6, 75-88.
- Pokorn, Danilo (1969). Slavko Osterc. *Muzikološki zbornik*, 5, 83-91.
- Prlekija (1995). *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 9. zvezek (Plo-Ps), str. 363-364. *SIGIC-MOMUS*, Ljubljana (splet).

- Slavko Osterc (2023). Wikipedia: https://.si.wikipedia.org/wiki/Slavko_Osterc (pridobljeno 24. 9. 2023).
- Šegula, Tomaž (1970). Zborovske kompozicije Slavka Osterca. *Muzikološki zbornik*, 6, 67.
- Šivic, Urša (2023). Ljubljana. Informator (10.-13. 10. 2023).
- T. F. (= Tomaž Faganel; 1982). *NZ*, 34/1982, št. 1-2, str.
- Varia musicologica 2. Zbornik ponatisov o življenju in delu Slavka Osterca. Ob stoletnici skladateljevega rojstva* (1995). Izbrala in ur. Katarina Bedina. Ljubljana: Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete v sodelovanju s Slovenskim muzikološkim društvom.
- Vegan, M.(-arica; 1937/38). Prof. Osterc o naših mladinskih zborih. V. *Učiteljski tovariš*, LXXVIII, 1937/38, št. 27, 2.
- Veržej (2000). *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 14. zvezek (U-We), str. 205.
- Veržej, Wikipedia: <https://si.wikipedia.org/w/index.php?title=Veržej&oldid=5822259> (pridobljeno 24. 9. 2023).